

Ниш

DOI 10.5937/kultura1965075M

УДК 741.5(497.11)"18/19"

821.163.41.09-1 Сремац С.

оригиналан научни рад

СЛИКЕ ИЗ ЖИВОТА СТАРИХ БАНАЋАНА И НИШЛИЈА У СТРИПАРНИЦИ И БИОСКОПУ СТЕВАНА СРЕМЦА

Сажетак: Књижевник Стеван Сремац (1885–1906), као професор гимназије, „провео је у Нишу једанаест најбољих година свога живота”. У граду на Нишави настала су нека од његових најбољих дела. Поред осталог ту је сачинио и *Бал у Елемиру*, еп у десет песама (1890) за који је „слике у тексту” гравирало заједно са Стеваном Никишићем Лалом (1853–1938), професором и карикатуристом. Сремац је са много талента и духа решавао проблем драматуршког приказивања следа догађаја па је језиком стрипа (па и графичког романа / *graphic novels*) визуелно разбијао и илустровао еп. Пре него што је почео да сриче стихове, оловком на хартији, начинио је скицу величине 21,8 пута 13,8 цм, разложио причу у осам одвојених (панорамских) призора и два поља и тако, пре него што су инаугурисана модерна издања „литературе у сликама”, (ис)користио изведену форму данашњег стрипа.

Кључне речи: Стеван Сремац, Стеван Никишић Лала, Ниш, (пра)стрип, сториборд, биоскоп, еп

Мало је познато да је књижевник Стеван Сремац 1890. године, конципирајући еп *Бал у Елемиру*, скицирао и обрисе првог српског смехотворног (пра)стрипа, док нешто касније,

у освит у века филма, Јован Скерлић у красним пасусима / описима *Зоне Замфирове* (1903) препознаје елементе „правог биоскопа који ради пред читаочевим очима”.¹ Зато једном од наших најзначајнијих и најчитанијих реалистичких писаца припада видно, ударно место у устолочењу данашње прилично стамене домаће медијске сцене, засебно – уметности стрипа, карикатуре и, донекле, филма. Сремчев синематички сензибилитет, односно допринос развоју овдашње кинематографске мисли, помно је истраживао и разложио Ранко Мунитић. Захваљујући Скерлићевом критичком есеју „Стеван Сремац: књижевна студија” (1909), и он апострофира баш пасус из *Зоне* и Сремца проглашава важним родоначелником „Београдског филмског критичарског круга”.² Нама ништа друго не преостаје него да покажемо како је аутор „Зоне” и „Бала” не само размишљао (или боље рећи „кадрирао”) филмски већ стрипски (ре)креирао романескне и „епске” слике / призоре из свакодневног живота и то – при крају претпрошлог века!

„Жути деран” на „Балу у Елемиру”

Негде у исто време када се појавила Мунитићева хрестоматија, припремајући са Ивицом Стевановићом, илустратором и дизајнером, материјал за графички роман „Катил”, у Сремчевој Спомен соби³ нишког Народног музеја, нашли смо и издвојили неколико посве занимљивих пишчевих скица, докумената и оригиналних рукописа. Поред осталог, скенирали смо пишчеву *Бележницу* из 1895. године, уводну страницу *Зоне Замфирове* (1898), насловну приповетке „Ибиш–ага” и многа друга документа... И на крају, издвојили, за нас посебно занимљив, пишчев графички кроки — наменски, у форми данашњег *сториборда* (*storyboard* / или изведене „књиге снимања / сликања”), урађен да заузда епску распричаност и (раз)реши заплет „Бала у Елемиру” – шаљивог спева осмишљеног у „строго шестосложним

---

1 Скерлић, Ј. (1909) Стеван Сремац: књижевна студија, у: *Писци и књиге. IV*, Београд: Нова штампарија „Давидовић”, стр. 81.

2 Мунитић, Р. (2007) *Београдски филмски критичарски круг, III, Прилози (1896–2006)*, Београд: „Центар филм”; Ниш: Нишки културни центар, стр. 904.

3 Заоставштина С. Сремца у нишком Народном музеју налази се од 1951. захваљујући двојици Нишлија, Александру Ненадовићу (управнику Музеја) и Бориславу Гојковићу (адвокату из Ниша). Од Сремчевог пријатеља Милорада Павловића Крпе, откупљена је скоро целокупна заоставштина, и предата Музеју, „на управљање”. Заоставштина, поред осталог, садржи личне предмете, рукописе, пишчеву библиотеку и нешто оригиналних рукописа Сремчевог ујака Јована Ђорђевића. На сталној поставци се може видети реконструисани амбијент радне Сремчеве собе.

метричким јединицама”⁴ а као типична Сремчева „драже-сна и обешењачка посланица”.⁵

Или боље рећи: нашли смо и издвојили *скицу* (21,8 пута 13,8 цм) изведену оловком на хартији – одељену у две панорамске табле са по четири призора, а припремљену за илустровање ове козеричне посланице. Призори су јасно и педантно нумерисани, од један до осам, и касније су, на основу њих, урађени и комплетирани цртежи који су постали саставни део коначне верзије поеме. Поменимо узгред да се, до сада, најкомплетније издање *Бала у Елемиру* појавило 1979. године, а њега је за потребе Српске књижевне задруге „за штампу приредио и појашњена написао” – Младен Лесковац док је „фамилијарна сећања забележио и цртеже уз њих уредио” – Александар Дероко!

Дакле, ова скица, затим пет колорисаних сликарских прилога Стевана Сремца, допуњени илустрацијама његовог имењака Стевана Никшића Лале⁶ (насловна страна плус два црно–бела цртежа), гравирани су наменски за потребе Бала... августа 1890. године. Готово шест година пре него што је у свету инаугуриран „модерни стрип”, пре него што је Ричард Ф. Аутколт (Richard F. Outcault) на страницама додатка престижног Њујорк ворлда (The New York World), најзад, комплетирао нарав, „глас” и стас „Жутог дерана” (*The Yellow Kid*), који несаломиво осваја „Велики псећи циркус у Мекгугановој улици” (*The Great Dog Show in McGoogan's Avenue*).

На први поглед, супротстављамо две средине апсолутно супротних културних предзнака и видика, духовних транспозиција и уметничких сензибилитета. Али осмотримо ли пажљивије, налазимо много суптилних знакова који везују наше ствараоце с краја претпрошлог века и Пулицеровог (Joseph Pulitzer) техничког илустратора. Занимљиво да су сва тројица аутора: Сремац, Лала и Аутколт, прва двојица – обликујући *Човекову трагедију – или – Бал у Елемиру – истинити догађај; епос у десет песмама са сликама у*

---

4 Лесковац, М. (1979) Сремчев „Бал у Елемиру”, у: Сремац, С. *Бал у Елемиру, истинит догађај; епос у десет песама са сликама у тексту*, Београд: Српска књижевна задруга, стр. 80.

5 Исто, стр. 68.

6 Стеван Никшић Лала (1853, Жабал — Београд, 1938) у Ниш долази 1884. и ту остаје све до избијања Великог рата. У почетку је држао часове краснописа, касније цртања и калиграфије. Припадао је културном кругу С. Сремца чије су интелектуално језгро чинили још и Миле Павловић Крпа, Јеремија Живановић (оснивач и први уредник часописа „Градина”), Бохомил Свобода и други. Остао је упамћен као један од најстаријих наших сликара – цртача и карикатуриста.

тексту, а Американац уобличавајући авантуре „једнозубог, ћелавог дерана у јаркожутој спаваћници”,⁷ низом мозаичних призора, лабаво али сугестивно (по)везаних, рефлектовали субверзивни дух нових, тек долазећих „модерних времена”. Несвесно су моделирали основе новог (с)ликовно-литерарног медија у повоју и оживели један заумни и посве апсурдно-комични универзум.

А исто тако, зближује их креативни темперамент/”експеримент”, употреба инверзне оптике у приказивању свакодневних враголија и маштарија малих, сасвим обичних људи – неспособних да се прилагоде затеченим друштвеним околностима.

Ниш, нишчев стваралачки завичај

Занимљиво да су сви апострофирани Сремчеви (с)ликовно-литерарни артефакти, и *Бал...* и *Зона...*, настали у нишкој вароши, коју је као добровољац “ђачког батаљона” 1878. ослобађао. У њој „провео једанаест најбољих година свога живота”⁸ (од 1879. до 1881. године и од 1883. до 1892), учећи ђаке тек формиране гимназије основама домаће и опште историје, географије, српског језика и теорије књижевности („литерарни облици”). „Међутим, било је времена када је у недостатку одговарајућих наставника у школи, морао да предаје и предмете који нису спадали у његову струку, пре свега цртање...”⁹ И како, веле његови биографи, „Сремац се брзо привикао на Ниш, шта више, неизменично је заљубљен и разочаран у њега, огорчен и одушевљен њиме, значи – постао је његов прави грађанин”.¹⁰

А по ослобођењу од Турака, Ниш постаје ведро, весела и напредна варош. У почетку Сремац је фасциниран напуштеном турском касабом и „малим и великим, старим и добрим Нишличићима”,¹¹ „кротким и добродушним, оријенталним и мени милим људима”.¹² А када је схватио како је у „сукобу старог и новог, старо унапред било осуђено да пропадне, као

---

7 Tomić, S. (2003) *Do visina Olimpa I*, Novi Sad: Forum – Marketprint, str. 11.

8 Скерлић, Ј. (1909) Стеван Сремац: књижевна студија, у: *Писци и књиге, IV*, Београд: Нова штампарија Давидовић, стр. 53.

9 Николић, М. Р. (1968) Друго Сремчево службовање у Нишу, *Градина бр. 3*, Ниш: Културно-просветна заједница Општине Ниш, стр. 61.

10 Петровић, Ж. (1980) *Стеван Сремац, грађанин и песник старог Ниша*, Ниш: Народни музеј Ниш, стр. 15.

11 Исто, стр. 27.

12 Скерлић, Ј. нав. дело, стр. 57.

већ истрошено и преживело”,¹³ покушао је од незадрживе ерозије времена да сачува / опева весело „живување”, „старе адете¹⁴ и чеси¹⁵” типичних варошких „асли16–мераклија” и „шалција”!

Речју, стара варош није представљала само „оквир његовог живота”, већ и неисцрпни извор грађе за његово стваралаштво, „Сремчев књижевни завичај. Пред њим се отварала читава панорама људи, типова, нарави, карактера. А он се сав предао посматрању, проучавању и бележењу у мале свеске и нотесе, даром необичног и оштроумног посматрача”.¹⁷ Дакле, записивао је све интересантне појаве и описивао људе које је сретао у чаршији у бележнице, једној врсти данашњег *notebook*–а! Све време, одмереним ангажовањем, агитује за очување старих вредности, али не као залог чувања прошлости по сваку цену већ подсећања на стари кардашки, мераклијски начин живота! Зато је бележио сваку типску реч, миловучни израз, стару реченицу, занимљиву анегдоту или дијалог, име или песму, максимум или неку скарадност, псовку, гест..., и стално је „правио скице. На основу њих данас можемо реконструисати читав стваралачки процес у коме су настајала Сремчева дела...”,¹⁸ од почетног крокија, до прве или друге верзије приповетке исписане читким и лепим рукописом.

Очигледно Сремац није био кабинетски литерата, већ је балзаковски послушкивао и посматрао, преписивао живот!

Бал, у дискретном нонпарелу

Поред осталог, он је у Нишу, на задату животну тему, најпре ликовно / стрипски скицирао а затим, „у чамотињи момачке доколице, сањарећи о Банату, вративши се у детињство”,¹⁹ поетски срочио и *Бал у Елемиру*, весели еп у неколико одвојених графичких слика, у коме, како тврди Младен Лесковац, у изобиљу има „прозаичног сеоског животарења и тривијалног банатског – сеоског и сељачког – надмудривања, шпекулисања у шеретског таворења”.²⁰ У коме се „врзмају само ситни сеоски сатанаили, а подваљују једни другима ђабласти мељови и штрангови, и узајамно млате не толико

---

13 Исто.

14 *Адет* — обичај, закон, ред

15 *Чеси* — части.

16 *Асли* — прави, истинит, непатворен

17 Павловић, М. (1938) *Стеван Сремац*, Београд: Југо–исток, стр. 52.

18 Исто, стр. 22.

19 Лесковац, М. нав. дело, 79.

20 Исто, стр. 66.

опаки колико смешни клопоши и заметкавге: сви заједно ипак нимало опасни и бескрајно љупки”.²¹

*Јунаци, универзални у својој
помахниталој маргиналности!*

Овај љупки, ведри „епос”, „компонован” у филмском стилу слепстик-лудорија и темпу лагодног равничарског бивствовања, имао је неформални, фамилијарни карактер јер га је славни писац самиздатски, у форми интерног, малтене поетског фанзина / записа, стварао за личне потребе. Није имао намере да публикује епски драмолет у којем су, касније, теоретичари књижевности открили многе вредности, па и поетско-стилски дискурс романа *Поп Ћира и поп Спира*.

„Пуних шеснаест година Сремац је ћутао о *Балу*; нико сем његових најближих није о њему знао ништа. Критичан и опрезан, он сам очевидно никада није ни помишљао да га објављује”.²² Вест о Сремчевом дебитантском раду обелодањена је тек после његове смрти, захваљујући Милету Павловићу, пишчевом биографу, који је у богатој књижевничковој заоставштини пронашао рукопис и понудио Редакцији *Бранковог кола* на издавачки увид.

На страницама сремскокарловачког часописа, „у дискретном нонпарелу”, октобра 1906. године, отиснута је скромна вест „да је нађен рад утолико интересантнији што је у стиховима – дванаестерац – и што је илустрован руком самог Сремца (...) Сlike су махом карикатуре и израђене су већином у боји. По њима се може закључити како је пок. Сремац имао дара уметничког”.²³

Аматер у сликарству

Имао је не само књижевног, већ и ликовног (карикатура и стрип!) а касније видећемо и филмског дара. Да, баш тако! О његовом књижевном опусу готово да је речено све, док Младен Лесковац примећује како „заиста није писано много о илустрацијама у *Балу* као о песми самој (...) И ако за ужи круг пријатеља и познаника пок. Сремац не беше тајна да је он и аматер у сликарству, шири кругови, мислимо, то ни данас не знају”.²⁴ Не знају, а и не претпостављају да је Сремац, са ове временске дистанце посматрано, био стваралац мултимедијалне синтезе и акције, а што би савремени

---

21 Исто, стр. 67.

22 Исто.

23 Исто.

24 Исто.

естетичари, попут Ранка Мунитића, подвукли: „хипотетично схваћеног света по себи као објективно егзистентног”.²⁵

Данас изгледа много очигледније него што је било пре нешто више од једног века, када се (по)рађала уметност „литературе у сликама” и „покретних слика”, да је Сремац ударио темеље стрипског медија, савремене српске карикатуре и нове сликовно-књижевне форме – једне врсте *графичког романа* (*graphic novels*). Представљао је веома реална бића и средине, испредајући приче најразуданијег гротескног привида, и све подређивао лирско-памфлетској пројекцији унапред задатог литерарног концепта. „Карикатурна представљања његових омиљених и у причању му верно сачуваних типова беху такорећи свакодневна забава његова. Између школских часова, у канцеларији, врло је радо на комадићима хартије цртао у неколико потеза комичне типове из Бачке и Баната или, са истом љубављу, из свог драгог Ниша...”²⁶

Али, пођимо редом. Да будемо јасни! Ликовна посебност *Бала у Елемиру* до сада се мерила само по „тежини” седам уметнутих слика у тексту, од којих су две, црно-беле: пета и седма, ручни цртачки рад Стевана Никшића Лале. Међутим, када „Балу” придодемо и до сада мало познат и анализиран Сремчев кроки из нишког Народног музеја, готово концептуалистички набацане сцене нумеристички распоређене за будући след слика у епу – органски (по)везане а растегнуте у два „каиша”, схватате да је (наш) писац био *стваралац демијурга* који идиличне завичајне призоре реализује снагом парастрипског иконографског упризорења. А, потом, ако додамо дан, месец и годину настанка епа (сам Сремац је угравирао: „Ниш, 30. Авг. (у вече) 1890”) онда је јасно да и овом нашем приповедачу припада видно месту у Пантеону резервисаном и за светске ауторе који су крчили путеве развоја нове стрипско-приповедне технике комуницирања!

Стил лаке и ведре карикатуре

Сремац је са много талента и духа покушао да реши, а скицира проблем просторног приказивања па је формом данашњег сториборда визуелно распарчао, драматуршки след догађаја. Односно, скицом величине 21,8 пута 13,8 цм, рађеном оловком на хартији, разложио је причу у осам одвојених призора и два поља, а на једној стрипској планши / табли. У планши су сви призори бележени бројевима од један

---

25 Мунитић, Р. (1982) *Документарни филм – да или не*, Београд: Институт за филм, стр. 18.

26 Аноним. (1907) *Слике у спеву Бал у Еламиру, Нова искра* бр. 1, Београд: Р. Ј. Одовић, стр. 31.

до осам, док је у последњој, закључној сцени „кафанске туче” покушао да успостави дијалог са читаоцем, као „најјачом и најистакнутијом карактеристиком стрипа”.²⁷ Сремац је аплицирао текст, односно поклич „Фајронт!” тако да се комплетан прастрип завршава (јединственим) закључком, пишчевом адендом – „Свуд је добро, али код своје кућице најбоље”!

Дакле, ова цртана анимација, развијена у неколико оригиналних слика-призора, послужила је Сремцу за разраду фабуне и финализирању илустрација у самом оригиналу, епу *Бал у Елемиру*. На основу стрипске скице, изведене „финим топографским пером”, он је начинио пет бојених илустрације величине 10,5 пута 6,5 цм и директно их гравирао на текст, док су два црно-бела цртежа Стевана Никшића Лале, осликана пером на комадићима хартије, накнадно налепљена / умонтирана.

Сремчев рођак Александар Дероко, писац, илустратор и архитекта, закључује: „...ако би требало рећи што ближе о илустрацијама ... сасвим је јасно да је Стеван и овде узео стил лаке и ведре карикатуре... Мале композиције су веома једноставне, цртеж им је чист и прецизан”.²⁸ А са колико је полета, стваралачког ентузијазма и техничког напора приступио пројекту, показује графичка опрема целог епа, од насловне стране, коју је у „предсецесионистичком стилу, помодном у то доба”²⁹ урадио Стеван Никшић Лала, до начина како га је сам књижевник „озго акварелисао”,³⁰ како је разложио боје.

Зато укупна вредност *Бала у Елемиру* лежи у техничкој скрупулозности, суптилном и продуховљеном методу премедитације, тежњи да се уравнотеже сви његови и ликовни и литерарни аспекти. А баш они одговарају (данашњој) форми/уметности стрипа која, по учењу Мориса Хорна, „представља облик графичке уметности” и „приповедачке књижевности”.³¹

---

27 Хорн, М. (1974) Гррр!Фијууу! Трас! Или: како да заволите стрип а да не изгубите углед, *Пегаз* бр. 1–2, Београд: Културни центар Београда, стр. 9.

28 Дероко А. (1979) Нека фамилијарна сећања и понешто још из старих писама / све допуњено сликама из породичних албума. у: Сремац, С. *Бал у Елемиру, истинит догађај; епос у десет песама са сликама у тексту*, Београд: Српска књижевна задруга, стр. 59.

29 Лесковац, М. нав. дело, стр. 83.

30 Дероко у говору *Бала у Елемиру*, пред осталог, сведочи када Сремац „више није станао код нас и ми смо деца одлазили код њега да нам да фарбице, оне мале у дугмићима, да цртамо о бојадишемо, ове исте, ваљда, којима је он бојио своје мале композиције у књижици *Бала*”...

31 Хорн, М. нав. дело, стр. 8.

Краснописци фотографске вештине

Велика заслуга за данашњи графички изглед и медијски углед *Бала у Елемиру* припада и Стевану Никшићу Лали, „вишем учитељу цртања” у нишкој гимназији. Он је, примећује Александар Дероко, „за разлику од Сремца, ипак усвојио више реалистичко представљање и на својим композицијама а и код појединих фигура на њима, сваке за себе (...) А велики труд уложио је за цртеж на корицама... Он је ту дао једну малу али богату композицију, романтично декоративног духа како су тада украшавани наслови и корице књига и илустрованих листова обично у свету”.³²

Стеван Никшић Лала користио примарни дескриптивно-адитивни метод да би постигао јединствени циљ којем теже многи и данашњи аутори стрипа: не толико представити одређену причу колико изнети њену спољашњу фактографско–карактерну типографију, а при том интерпретирати и скривене драмске па и поетске потенцијале које затечени ликови и атмосфера око њих носи. Захваљујући Сремцу, и Лала презентује свој поглед на свет, фиксира монокуларну слику реалности а цео пројекат постаје нека врста отвореног метафоричног знака различитих сликовно-поетских монтажних целина. Сваки истргнути фрагмент (мислимо на седам илустрација, 300 обележених стихова – одељених у десет „поглавља” *Бала!*) добија специфично, посебно али и заједничко симболично значење.

Уосталом, све то лудично закључује анонимни аутор некролога који је у лето 1938. године освануо на страницама *Политике*: „Сликар Никшић–Лала био је запажен својим цртањем ликова, и онда када фотографија није још била тако приступачна свету као данас, он је у неку руку својим портретисањем савременика надокнађивао недостатак фотографске вештине”.³³

И тако двојица (наших) краснописаца, на крају претпрошлог века, стварају интересантан универзум наглашеног фактографског набоја, налик лудичном стрипском колажу у којем се мешају најразличитији садржаји, личности и простори. А поред *Бала* оставили су нам у аманет много готових и тек започетих скица, цртежа, портрета, још довољно неистражених али атрактивних „ориенталских призора” из

---

32 Исто, стр. 60.

33 Аноним. (24. VI 1938) Умро је стари сликар и професор цртања Стеван Никшић–Лала, *Политика*, стр. 6.

нишког „старог, доброг доба”,³⁴ који имају етно карактер фолклорних нумера, али и првог стрипског погледа на свет.

Кад се пажљиво разгледају и многе друге скице / цртежи у Сремчевој Спомен соби нишког Народног музеја, поред осталог и Лалин циклус³⁵ заведен у архивској збирци баш данашњим језиком медија стрипа, као: „Портрети старих Нишлија, Четири табле, из 1890. године”, осети се чар мета-стрипа, парауметничког артефакта, строго условљеног очајничком жељом аутора да се спасе и сачува истрошена стварност која је неповратно временски бледела и трунула испред њихових очију.

„PS: Love story” на јужносрбијански начин

Иако се кретао мање-више у средини „која је у свему још имала карактер заостале, турске провинције”,³⁶ строго омеђене паланачким духом, Сремац је био итекако склон трагању за новинама, једној врсти „експеримента” па скоро у сваком његовом раду могуће је пронаћи „трагове тежње за опитом”.³⁷ „Чудна ствар!” кличе и закључује Јован Скерлић: „Сремац који је у толикој мери био антидемократа, описивао је са великим симпатијама живот простог народа, и, поред све своје у основи романтичне душе и мржње на реализам као духовну струју, у приповеци је био реалиста доследније и потпуније но ико. Иначе у толикој мери традиционалиста и противник новачења, радио је своје приповетке потпуно модерном методом”.³⁸

С друге стране, мало је наших писаца, попут Сремца, развило тако богату и разноврсну галерију реалистичких типова и ликова. Сремчев реалистички метод писања усредсређен је пре свега ка издвајању детаља, зато што је, примећују многи историчари домаће литературе, „његово око постало оштри објектив”³⁹ који хвата и најситније животне манифестације. Јован Скерлић неколико пута потврђује баш ту његову особину, те подвлачи како ниједан наш приповедач нема толико уоквирених *живих људи и личности*, „стварних без ичега апстрактнога и фиктивнога. А таквим су брзим и овлашним цртама насликани у *Зони Замфировој* типови који ујутро пролазе улицом у Нишу. То је *прави биоскоп* који ради пред

---

34 Скерлић, Ј. нав. дело, стр. 56.

35 Опширније о Лалиној заоставштини у нишком Народном музеју видети у: Милтојевић, Б. (2004) *Антологија нишког стрипа*, Ниш: Просвета.

36 Скерлић, Ј. нав. дело, стр. 53.

37 Исто.

38 Исто, стр. 68

39 Исто, стр. 81.

читаочевим очима⁴⁰ и издаваја цитат с почетка приповести о големој љубави између кујунције Манета и чорбацијске ћерке Зоне:

„Пролазе мамурни практиканти и полицијски писари вечно промукла гласа, можда од издавања усмених наредаба а још више од силних (како се они лепо изражавају) „крканлука“; пролазе учитељи, кисела лица и погнуте главе, мислећи једнако даноноћно о свом бедном учитељском стању, коме ваљда у свој Европи равна нема; пролазе професори свију професија и дисциплина, историчари и микроскопичари, биолози и абиолози, филолози и математицари – ови последњи са грдним фасциклама поправљених ђачких задатака под мишком, од којег поправљања добише и сами неки уморан и скоро рећи глуп израз на лицу. Појављују се и попови, застају на часак на авлијским вратима, ваде грдне чешљине и брзо чешљајући у ред дотерују браду, а затим се журно крећу на свој посао; журе се да пре од свију стигну на касапницу или рибну пијацу да уграбе бољи део. Пролазе ђаци и ситни и крупни, мушки и женски, основци и препарандисти. Основци иду са књигама и лепињама под мишком, и цевељају и галаме; а препарандисте са књигом под мишком, бритвицом о куку и бригом за вратом, иду у групама, али не цевељају и не галаме, него иду тихо и ћуте и изгледају зловољни и забринути...”

Ефектним експозиционим поступком, *техником претпања*, дискретно, уз притајено пулсирање времена, вешто се документаристички вивисекцира привид реалности а стрипским и филмским језиком сабија простор изван интриге и главног заплета. Пажљиво читајући Скерлићеву „књижевну студију” о Сремцу, интересантно, писану само деценију и по од прве париске кино пројекције браће Лимијер (Auguste и Louis Lumière), налазимо још пасуса развијених „следом низа фотографија и биоскопских слика”!⁴¹ Зато није само *Зона Замфирова* обложена волшебном магијом филмског времена и простора већ и одломци „Божићне печенице”, „Погрешно експедованог аманета”, „Чича–Јордана”. И у њима пажљиви читалац може да открије концентрацију различитих филмичних елемената у једном „кадру” / пасусу. Захваљујући Сремцу и овде су речи записане „истом методом како су фиксиране слике на емулзији филмске траке

---

40 Исто.

41 Исто, стр. 81.

и читалац их реактуелизује читањем онако како се кино спектакл репродукује пројекцијом у кинодворани”.⁴²

Зато за нашу историју културе, посебно масовних медија, овај пример је двоструко занимљив и подстицајан за размишљање. Најпре показује како Јован Скерлић још почетком века, када су филмске пројекције представљале кафанску, вашарску атракцију и – ништа више, исказује своју, рекли бисмо, визионарску, страсно занесену љубав према кинематографском изуму браће Лимијер и осећа његову моћ представљања живота. Зато га Ранко Мунитић, заједно са Сремцем, сврстава у претече „Београдског филмског критичарског круга”! А уједно откривамо и како Стеван Сремац размишља стрипски а пише (и кадрира) филмски, дочаравајући на себи својствен, романескни начин *сенке биоскопа*, али моћ фотографске илузије да оваплоти кретања по дубини. Или боље рећи, користи широкоугаони *објектив ока* да дочарао перфектну (кино) слику у дубини у свим плановима – што је само корак да се постигне тотална *филмска илузија*.

ЛИТЕРАТУРА:

Аноним. (24. VI 1938) Умро је стари сликар и професор цртања Стеван Никшић–Лала, *Политика*, Београд.

Аноним. (1907) Слике у спеву Бал у Елемиру, *Нова искра*, бр. 1, Београд: Р. Ј. Одовић.

Дероко, А. (1979) Нека фамилијарна сећања и понешто још из старих писама / све допуњено сликама из породичних албума, у: Сремац, С. *Бал у Елемиру, истинит догађај; епос у десет песама са сликама у тексту*, Београд: Српска књижевна задруга.

Лесковац, М. (1979) Сремчев „Бал у Елемиру”, у: Сремац С. *Бал у Елемиру, истинит догађај; епос у десет песама са сликама у тексту*, Београд: Српска књижевна задруга.

Милтојевић, Б. (2004) *Антологија нишког стрипа*, Ниш: „Просвета”.

Мунитић, Р. (1982) *Документарни филм – да или не*, Београд: Институт за филм.

Мунитић, Р. (2007) *Београдски филмски критичарски круг, III, Прилози (1896–2006)*, Београд: Центар филм; Ниш: Нишки културни центар.

Николић, М. Р. (1968) Друго Сремчево службобање у Нишу, *Градина*, бр. 3, Ниш: Културно–просветна заједница Општине Ниш.

Павловић, М. (1938) *Стеван Сремац*, Београд: Југо–исток.

---

42 Balvanović, V. (1993) Magija filmskog vremena, u: Stojanović, dr D. *Antologija jugoslovenske teorije filma*, Beograd: *Yu Film danas / Prosveta* koprodukcija, str. 115.

Петровић, Ж. (1980) *Стеван Сремац, грађанин и песник старог Ниша*, Ниш: Народни музеј.

Скерлић, Ј. (1909) Стеван Сремац: књижевна студија, у: *Писци и књиге*, IV, Београд: Нова штампарија Давидовић.

Хорн, М. (1974) Грррр! Фијууу! Траа! Или: како да заволите стрип а да не изгубите углед, *Пегаз*, бр. 1–2, Београд: Културни центар Београда.

Balvanović, V. (1993) Magija filmskog vremena, u: Stojanović, dr D., *Antologija jugoslovenske teorije filma*, Beograd: Yu Film danas / Prosveta koprodukcija.

Tomić, S. (2003) *Do visina Olimpa I*, Novi Sad: „Forum – Marketprint”.

Branislav Miltojević
Niš

OLD PICTURES OF PEOPLE FROM NIŠ AND BANAT IN THE COMIC STORE AND CINEMA OF STEVAN SREMAC

Abstract

Writer Stevan Sremac (1885–1906) “had spent the best eleven years of his life in Niš” working as a grammar school teacher. Some of his best works were created in the city on the Nišava river. Among others, it was there that he wrote “The Elemir Ball: an Epic in Ten Poems”, for which he and Stevan Nikšić Lala (1853–1938), a professor and caricaturist, have also engraved “pictures in the text”. With a lot of talent and spirit, Sremac solved the problem of dramatic display of the sequence of events, using language of the comics (and even of the graphic novels) to visually decompose and illustrate the epic. Before he would begin to scribble verses, he would make a 21.8×13.8cm sketch using pencil on paper, breaking the story into eight separate scenes and two fields, thus actually using the embodied form of the contemporary medium of comics.

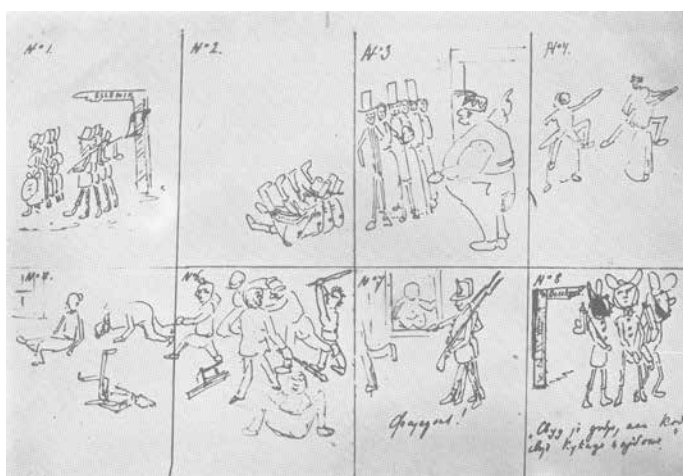
Key words: *Stevan Sremac, Stevan Nikšić Lala, storyboard, Niš, cinema, epic, comics*

Илустрација 1: Скица за илустрацију „Бала”, 1890, рад С. Сремца (Народни музеј Ниш)

Илустрација 2: Илустрација С. Сремца, 1890, (издање „Бала” СКЗ, Београд 1979)

Илустрација 3: Насловна страна „Бала”, 1890, рад С. Никшића Лале (издање „Бала” СКЗ, Београд 1979)